

Valószínű tehát, hogy Huszti Péter historiás énekének kritikai kiadásánál a debreceni kiadást kell alapszövegül választani. Ahol a másik két kiadás szövege egyezően eltér tőle, tehát ahol β szövege más, ott a választás alternatív.

Stoll Béla

Az élet szobra. Ady Endre képzőművészeti írásai. Bp. 1977. Corvina K. 120 l. (Művészet és elmélet)

A Corvina Kiadó Ady születésének centenáriuma jelentette meg *Az élet szobra* című igen szép kiállítási, vonzó külsejű könyvet, melyben Varga József szerkesztésében a költő képzőművészeti vonatkozású cikkei adta közre. A kötet alcímében (*Ady Endre képzőművészeti írásai*) szereplő tárgymegjelölés pontatlan, Ady ugyanis az itt kiadott ötvenkét cikke közül alig egy tucatsban ír kifejezetten képzőművészeti témáról. A mennyiség szűkre szabott, s a szerkesztő olykor következetlenül és eklektikusan járt el, amikor az anyagot dúsítani igyekezett; így olvashatunk a válogatásban két-három bekezdésnyi, mechanikusan kiragadott részleteket olyan írásokból, melyeknek teljességükben éppen csak érintőleges kapcsolatuk van a képzőművészettel, sőt találunk a kötetben olyan egyértelmű politikai kérdésről szóló cikket is (pl. *La Barre – Dózsa György*, 1906), melyben egy képzőművészeti alkotás, egy szobor megemlítése pusztán publicisztikai, retorikai fogás. Találkozunk az anyag gazdagításának szerencsésebb módjával is, az illusztrációkkal való kiegészítéssel: összesen kilencvennégy dokumentumfotó, illetve reprodukció (az előbbi Csorba Csilla, az utóbbi Németh Lajos válogatása) emel a könyv értékén.

Mégis, a mennyiség szűk határai ellenére nyilvánvaló, hogy Ady képzőművészeti érdeklődése mély, komolyan figyelő, bár térben is, időben is egyenetlen. A kötetben szereplő első és utolsó cikkének dátuma 1899, illetve 1918, de a java termés – mennyiségben és minőségben egyaránt – 1904 és 1906 közé esik, azokra az évekre, amikor publicisztikája a legérettebb. (Ady újságírói tevékenysége, s ezzel együtt ez a speciális tárgy is, az *Új versek* megjelenése után másodlagossá válik.) Érdeklődése azonban nemcsak időben meghatározott, lokalizált is: a francia és a magyar művészetén kívül lényegében más nem hat rá, s nem reagál az építészeti és az

iparművészeti alkotásokra sem. Érdeklődése, figyelme nem tudatos, hanem alkalm szerű, esetleges, s irányításra szorul, mely irányítást, útmutatást meg is kapott a barátok, elsősorban Bölöni révén. Párizsi tartózkodásai idején Ady rendszeres tárlatlátogató volt, de mivel érdeklődése inkább politikai, ideológiai indítékú, nem pedig esztétikai, a köztéri szobrászatról marandóbban és nagyobb érvénnyel tud szólni. Felismeri a monumentális alkotások propagandisztikus és agitatív erejét, s hangsúlyozza, hogy a köztéri szobor a társadalom értékrendjét manifestálja: „Írtuk már egyszer-kétszer, hogy a monumentumokkal magunkat mérjük. Ha hitványak a magyar monumentumok, mink magunk vagyunk kissúlyúak.” (*Szobor-nagykövetek*, 1905). Bár Ady motivációjában elsősorban a társadalmi elkötelezettség, céljában pedig sokszor az önvallomás dominál, általában mégis biztos ítéletű. A szubjektívizmus hatása alatt álló Rodinról (kinek *Gondolkodóját az élet szobrának* nevezi – innen ered a könyv címe), a civilizálatlansáért rajongó, vakmerő Gauguinról, a magyarok közül Rippl-Rónairól és Kernstokról ír a legnagyobb elragadtatással, de jól lát az ellenkező irányba is: a szenzációra éhesek divatbálynait (pl. Sorolla y Bastidát) ugyanúgy hitelesen értékeli. Mégis kiütökzik érdeklődésének, s így ítéletének is esetlegessége. Nem veszi észre, mint Németh Lajos utószava felsorolja, Matisse-t, Picassót és Csontváryt.

Ady számára a legfőbb érték a művészetben az eredetiséggel párosuló újszerűség. Az újszerűsége rendszerint csak a lázadást, a meghökkenést érti, s többször figyelmeztet arra, hogy a pusztá újszerűség előbb-utóbb akadémiámmushoz vezet. Ezért követelmény az eredetiség, mely az előbbi technikai jellegével szemben főleg szemléleti jellegű. E két, összegében forradalmi elv legmagasabb rendű megtestesülését Gauguinben látja. Ítéleteit legjobban nem okfejtéséből, érveléséből lehet lemérni, hanem indulatából és nyelvi erejéből. Ady kétségtelenül kitűnő befogadó, biztos ízlésű műértő, de mint kritikus, szélsőségesen impresszionista, cikkeiből csaknem teljesen hiányzik a tudományos szempont. Ady egyértelműen az Ignotus megfogalmazta (1908) elv: „... a művészetnek... semmi egyéb megfogható szabálya nincs, mint az, hogy egyéniséget fejezzen ki” alapján áll, számára is a mű mögött álló egyéniség a legfontosabb. Akárcsak irodalmi tárgyú írásaiban, itt sem a mű esztétikai értékét méri, hanem az alkotó személyiségét, művészetfelfogását, célját.

Az élet szobra jelentősen nem gazdagítja, csak megerősíti Ady-képünket, érdeme és értéke inkább a kor megismertetésében rejlik, noha nem használta ki az összes lehetőséget arra, hogy Ady és a képzőművészet korrelációját feltárja. Bőségesebb dokumentumanyag tette volna igazán teljessé és hasznossá a kötetet; olyan dokumentumokat hiányolunk, amelyek bemutatnák, milyenek látták a képzőművészek Adyt, hogyan hatott Ady személye és költészete a képzőművészetre, és milyen egykorú képzőművészeti törekvések rokonok Ady vállalásával. Ezeket a hiányokat a kitűnő utószó szerzője, Németh Lajos veti fel, s maga ezekre a kérdésekre csak vázlatos feleletet adhat. A javasolt bővítés egyben tisztázhatta volna a kötet valódi jellegét, mert *Az élet szobra* ebben a formában félúton áll a szakember és a nagyközönség igényei között. Varga József bevezető tanulmánya a nagyközönséget tájékoztatja, Németh Lajos utószava a szakmabelieknek ad szempontokat, s ugyancsak a szakember igényli a jegyzeteket (Varga József munkája) és a névmutatót, amely ugyan egy ilyen terjedelmű és ilyen könnyen áttekinthető kiadványban talán nélkülözhető is.

Lami Pál

Kahána Mózes: Nagy időknek kis embere. Válogatta Szántó Kovács Gábor. Bp. 1977. Kossuth K. 290 l.

Három rétegből válogatta egybe a kötet összeállítója Kahána különféle műfajú írásait (nagyrészt cikkeit és publicisztikáját), amelyek összessége az író szellemi arcképét, önéletrajzát adja.

Az első csoportban a húszas és harmincas években írt versek, vitacikkek sorakoznak; a másodikban az „itthon”, az író 1965-ös repatriálása után írt visszaemlékezéseket találjuk; míg a harmadik – sajátos kötőanyagként – Kahána önéletrajzi regényeihez fordul, hogy a belőlük vett szemelvényekkel hidalgjon át bizonyos kronológiai hiátusokat.

A kötet gazdagon dokumentálja Kahána eseményekben, kalandokban gazdag életútját: írói jelentkezését a magyar avantgarde soraiban, az első világháború, a forradalmak és az emigráció érlelő éveit, amelyek cselekvő forradalmárt formáltak a lázadó versek szerzőjéből. Az irodalomra – ezt követően – már csak az aktív pártmunka mellett jutott idő, a doftánai börtönben,

a Szovjetunióban, majd az 1937 és 1940 között Erdélyben végzett megbízatások szüneteiben. A második világháború ismét a Szovjetunióban éri, s az evakuáció nélkülözései között – az író átváltozik szótárszerkesztővé: az első terjedelmesebb magyar–orosz, orosz–magyar szótár összeállításán dolgozik. Majd „második anyanyelvre” (a moldován) vonzásába kerül, s számos elbeszélést ír a Moldvai Köztársaság változó életéről; egyike a moldvai irodalom elindítóinak, szervezőinek. Az öregkorban azonban ellenállhatatlan erővel támadtak fel az ifjúság, a pályakezdet nosztalgiai. Csakhogy magyar szót hallgasson, egyre több időt tölt Kárpátalján, s végül rászánja magát a hazatelepülésre. Az életmű az itthon töltött tíz évvel vált teljessé. Kiadóink sorra jelentették meg a korábban írt regényeket a *Biharvári taktikát*, a *Tarackost*, a *Hat nap és a hetediket* (az író elbeszéléseit is tartalmazó *Földön föld alatt* c. kötetben) és a Moldvában született írásokat. Legmélyebben azonban az életrajzi trilógiája hatott (*Iratlan könyvek könyve* – 1969, *A boldog élet könyve* – 1972, *Sóvárgások könyve* – 1973), amely mély líraisággal és tiszteletreméltó őszinteséggel idézte fel a forradalmak és az emigráció tiszta akarásait és viszontagságait.

A Nagy időknek kis embere visszaemlékezései jól egészítik ki a trilógia világát. Különösen megkapóak azok a portrék, amelyeket Kahána az egykori író- és küzdőtársakról: Barta Sándorról, Bortnyik Sándorról, a szobrász Gergely Sándorról, Gaál Gáborról, Komját Aladarról, Kovács Györgyről, Lányi Saroltáról, Fazekas Józsefről, Dr. Havas Andrásról és másokról festett. Kevésbé sikerültek azonban azok az írások, amelyekben – tiszta szándékkal és jóindulattal – a korabeli irodalom jelenségei felé közeledett: óhatatlanul magukon viselik a több évtizedes távollét immár behozhatatlan hátrányait.

A kötetet az 1930-ban írt doftánai börtönnapló, a *Vas és kő* megrázó leírásai zárják.

Szántó Kovács Gábor utószava tömör összefoglalását adja Kahána életművének. Különösen érzékletesen jeleníti meg a keresések időszakát, azokat a kérdéseket, amelyek az avantgardista költőt és pártmunkába bekapcsolódó forradalmárt foglalkoztatták. Jól jellemzi az író gondolkodásmódjának empirizmusát, mely többször megakadályozta abban, hogy a marxi–lenini elmélet mélyéig hatoljon. Ugyanakkor azonban Kahánának ezt a tulajdonságát – érzésünk szerint – kissé túlhangsúlyozza és kiterjeszti munkásságának későbbi szakaszaira is. Ezt látszik